

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ PSYCHOLOGY

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Τόμος 20, Τεύχος 3

Ιούνιος 2013

Διευθυντής έκδοσης: Ηλίας Γ. Μπεζεβέγκης

Ειδικό αφιέρωμα

Ειδική Γλωσσική Διαταραχή
στην παιδική και εφηβική ηλικία:
εκπαιδευτικές και κλινικές προεκτάσεις

Επιμελητές ειδικού αφιερώματος
Παλγκαρά Ολυμπία και Ράλλη Μ. Ασημίνα

THE JOURNAL OF THE HELLENIC PSYCHOLOGICAL SOCIETY

Volume 20, No3

June 2013

 πεδίο

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ: Το Περιοδικό της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Τριμηνιαία έκδοση της **Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας (ΕΛΨΕ)**

Τιμή τεύχους: φυσικά πρόσωπα: 7,30 ευρώ, νομικά πρόσωπα: 8,80 ευρώ

ISSN 1106-5737

Ιούνιος 2013, Τόμος 20, Τεύχος 3

Υπεύθυνος σύμφωνα με το νόμο

Κλήμης Ναυρίδης, Πρόεδρος της **ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ**, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Υπεύθυνος Σύνταξης και Έκδοσης

Ηλίας Μπεζεβέγκης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συνδρομές (ετήσιες)

Στις συνδρομές περιλαμβάνονται έξοδα συσκευασίας και ταχυδρομικά τέλη

Στις συνδρομές εσωτερικού περιλαμβάνεται Φ.Π.Α. 5%

Στα μέλη της **ΕΛΨΕ** διανέμεται δωρεάν

Εσωτερικού: φυσικά πρόσωπα: 25,70 ευρώ, φοιτητές: 18,35 ευρώ, νομικά πρόσωπα: 44,02 ευρώ

Εξωτερικού και χωρών Ε.Ε.: φυσικά πρόσωπα, 85 \$, φοιτητές: 62,50 \$, νομικά πρόσωπα: 125 \$

Εκδότης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΔΙΟ Α.Ε., Συντ. Δαβάκη 10 & Μυλοποτάμου, 115 26 Αθήνα

Τηλ.: 210 3390204-5-6 - Fax: 210 3390209

© Copyright 2013: **ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΔΙΟ Α.Ε. - ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ (ΕΛΨΕ)**

Κανένα τμήμα των δημοσιεύσεων δεν μπορεί να αναπαραχθεί ή μεταδοθεί με κανένα τρόπο ή μέσο ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοαντιγραφικό ή άλλο **για εμπορικούς λόγους**, χωρίς την έγγραφη άδεια του Εκδότη και της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ (ΕΛΨΕ).

Αποστέλλόμενα κείμενα στο περιοδικό δεν επιστρέφονται.

© Copyright 2013: **Pedio S.A. - HELLENIC PSYCHOLOGICAL SOCIETY (HPS)** All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise for commercial purposes, without the written permission of the copyright owners. Manuscripts submitted to the journal in no case are returned back.

PSYCHOLOGY: The Journal of the HELLENIC PSYCHOLOGICAL SOCIETY

Edited four times yearly by the **Hellenic Psychological Society (HPS)**

Price of each issue: Individuals: 7.30 euros; Institutions: 8.80 euros

ISSN 1106-5737

Legally responsible

K. Navridis, President of the **Hellenic Psychological Society**, University of Athens, Greece

Editor

Elias G. Besevegis, University of Athens, Greece

Annual Subscription Rates

P & P included; 5% VAT is included for Greece

Free to members of the **Hellenic Psychological Society**

Greece: Individuals: 25.70 euros; Students: 18.35 euros; Institutions: 44.02 euros

Other countries and E.U.: Individuals: 85 \$; Students: 62.50 \$; Institutions: 125 \$

Publisher Pedio S.A., Dabaki 10 & Mylopotamoy, 115 26 Athens, Greece.

Phone: +30 210 3390204-5-6. Fax: +30 210 3390209.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

έτος ίδρύσεως: 1992

Ειδικό Αφιέρωμα

**Ειδική Γλωσσική Διαταραχή
στην παιδική και εφηβική ηλικία:
εκπαιδευτικές και κλινικές προεκτάσεις**

Διευθυντής έκδοσης
ΗΛΙΑΣ Γ. ΜΠΕΖΕΒΕΓΚΗΣ

Επιμελητές ειδικού αφιερώματος
Παληκαρά Ολυμπία και Ράλλη Μ. Ασημίνα

PSYCHOLOGY
THE JOURNAL OF
THE HELLENIC PSYCHOLOGICAL SOCIETY

since 1992

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ
ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Συντακτική Επιτροπή (2006-2011)

Διευθυντής

Ηλίας Γ. ΜΠΕΖΕΒΕΓΚΗΣ

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αναπληρωτές Διευθυντές

Άννα ΜΑΝΤΟΓΛΟΥ
Παναγιώτης ΣΙΜΟΣ
Αναστάσιος ΣΤΑΛΙΚΑΣ
Χρυσή ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ

Πάντειο Πανεπιστήμιο
Πανεπιστήμιο Κρήτης
Πάντειο Πανεπιστήμιο
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Βοηθός Σύνταξης

Πέτρος ΡΟΥΣΣΟΣ

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συντακτικό Συμβούλιο

Δημήτριος ΓΕΩΡΓΑΣ
Ανδρέας ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Μαρία ΔΙΚΑΙΟΥ
Θάλεια ΔΡΑΓΩΝΑ
Αναστασία ΕΥΚΛΕΙΔΗ
Μαρία ΚΑΪΛΑ
Ιωάννης ΚΟΥΓΙΟΥΜΟΥΤΖΑΚΗΣ
Μαρία ΜΑΛΙΚΙΩΣΗ-ΛΟΪΖΟΥ
Διομήδης ΜΑΡΚΟΥΛΗΣ
Ηλίας ΜΠΕΖΕΒΕΓΚΗΣ
Κλήμης ΝΑΥΡΙΔΗΣ
Ιωάννης ΝΕΣΤΟΡΟΣ
Αφροδίτη ΞΗΡΟΜΕΡΙΤΗ
Στάμος ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ
Ιωάννης ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ
Κωνσταντίνος ΠΟΡΠΟΔΑΣ
Έφη ΣΥΓΚΟΛΙΤΟΥ
Μίκα ΧΑΡΙΤΟΥ-ΦΑΤΟΥΡΟΥ

Ομότιμος Καθηγητής
Πανεπιστήμιο Κύπρου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πανεπιστήμιο Κρήτης
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Πανεπιστήμιο Κρήτης
Πανεπιστήμιο Πατρών
Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ομότιμος Καθηγητής
Πανεπιστήμιο Πατρών
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Ομότιμη Καθηγήτρια

Σύμβουλοι Έκδοσης

Δημήτριος ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ
Νικόλαος ΓΙΑΝΝΙΤΣΑΣ
Ελευθερία ΓΩΝΙΔΑ
Μαρία ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ
Αριστοτέλης ΚΑΝΤΑΣ
Παναγιώτης ΚΟΡΔΟΥΤΗΣ
Αγγελική ΛΕΟΝΤΑΡΗ
Αικατερίνη ΜΑΡΙΔΑΚΗ-ΚΑΣΣΩΤΑΚΗ
Φρόσω ΜΟΤΤΗ-ΣΤΕΦΑΝΙΔΗ
Ζωή ΜΠΑΜΠΛΕΚΟΥ
Λουκία ΜΠΕΖΕ
Μπετίνα ΝΤΑΒΟΥ
Νικήτας ΠΟΛΕΜΙΚΟΣ
Σταυρούλα ΣΑΜΑΡΤΖΗ
Γεώργιος ΣΙΔΕΡΙΔΗΣ
Αναστάσιος ΣΤΑΛΙΚΑΣ
Αριάνα ΣΤΟΓΙΑΝΝΙΔΟΥ
Κλαίρη ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ
Αναστασία ΤΣΑΜΠΑΡΛΗ
Νικόλαος ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ

Πανεπιστήμιο Πατρών
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Πατρών
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Χαροκόπιο Πανεπιστήμιο Αθηνών
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πάντειο Πανεπιστήμιο
Πανεπιστήμιο Κρήτης
Πάντειο Πανεπιστήμιο
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Πάντειο Πανεπιστήμιο
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πάντειο Πανεπιστήμιο

PSYCHOLOGY
THE JOURNAL OF THE HELLENIC PSYCHOLOGICAL SOCIETY

Editorial Board (2006-2011)

Editor

Elias G. BESEVEGIS University of Athens

Associate Editors

Anna MADOGLOU Panteion University
Panagiotis SIMOS University of Crete
Anastasios STALIKAS Panteion University
Chryse HATZICHRISTOU University of Athens

Assistant Editor

Petros ROUSSOS University of Athens

Editorial Board

James GEORGAS Professor Emeritus
Andreas DEMETRIOU University of Cyprus
Maria DIKAIYO Aristotle University of Thessaloniki
Thalia DRAGONA University of Athens
Anastasia EFKLIDES Aristotle University of Thessaloniki
Maria KAILA Aegean University
Giannis KUGIUMUTZAKIS University of Crete
Maria MALIKIOSI-LOIZOS University of Athens
Diomedes MARKOYLIS Aristotle University of Thessaloniki
Elias BESEVEGIS University of Athens
Klirmis NAVRIDIS University of Athens
Ioannis NESTOROS University of Crete
Aphrodite XEROMERITOU University of Patras
Stamos PAPASTAMOU Panteion University
Ioannis PARASKEVOPOULOS Professor Emeritus
Constantinos PORPODAS University of Patras
Efi SYNGOLLITOU Aristotle University of Thessaloniki
Mika HARITOS-FATOUROS Professor Emeritus

Editorial Consulting Board

Demetrios ALEXOPOULOS University of Patras
Nikolaos GIANNITSAS University of Athens
Eleftheria GONIDA Aristotle University of Thessaloniki
Maria ZAFIROPOULOU University of Thessaly
Aristotelis KANTAS University of Patras
Panayiotis KORDOUTIS Aristotle University of Thessaloniki
Angeliki LEONDARI University of Thessaly
Ekaterini MARIDAKI-KASSOTAKI Harokopion University of Athens
Frosso MOTTI-STEFANIDI University of Athens
Zoe BABLEKOU Aristotle University of Thessaloniki
Loukia BEZE Democritus University of Thrace
Bettina DAVOU University of Athens
Nikitas POLEMIKOS Aegean University
Stavroula SAMARTZIS Panteion University
Georgios D. SIDERIDIS University of Crete
Anastasios STALIKAS Panteion University
Ariana STOGIANNIDOU Aristotle University of Thessaloniki
Claire SYNODINOU Panteion University
Anastasia TSAMPARLI Aegean University
Nikolas CHRISTAKIS Panteion University

PSYCHOLOGY
THE JOURNAL OF THE HELLENIC PSYCHOLOGICAL SOCIETY

International Editorial Board

Peter BRYANT	University of Oxford, United Kingdom
Erik DE CORTE Prof. Emeritus	University of Leuven, Belgium
Michel GILLY	Universite de Provence (Marseille I), Aix-en-Provence, France
Ola HALDEN	University of Stockholm, Sweden
Allen E. IVEY, Prof. Emeritus	University of Massachusetts, Amherst MA, U.S.A.
Shane JIMERSON	University of California, Santa Barbara, USA
Martha KOUKOU-LEHMANN	University of Zurich, Switzerland
Julius KUHL	University of Osnabrueck, Osnabrueck, Germany
Charlie LEWIS	Lancaster University, United Kingdom
Alvin MAHRER	University of Ottawa, Ottawa, Canada
Ivan MERVIELDE	University of Ghent, Ghent, Belgium
Susan MICHIE	University College London, United Kingdom
Stanton NEWMAN	University College London, United Kingdom
Terezinha NUNES	University of Oxford, United Kingdom
Thomas OAKLAND	University of Florida, Gainesville FL, U.S.A.
Andrew C. PAPANIKOLAOU	University of Texas at Houston, U.S.A.
Michael PETRIDES	McGill University, Montreal, Canada
Noel SHEEHY	Liverpool John Moores University, United Kingdom
Harry TRIANDIS, Prof. Emeritus	University of Illinois, Champaign IL, U.S.A.
Graham TURPIN	University of Sheffield, United Kingdom

Περιεχόμενα

Εισαγωγικό σημείωμα: Ειδική Γλωσσική Διαταραχή στην παιδική και εφηβική ηλικία: Εκπαιδευτικές και κλινικές προεκτάσεις <i>Ολυμπία Παληκαρά και Ασημίνα Μ. Ράλλη</i>	ix
Αποκλίσεις στην ανάπτυξη του λεξιλογίου σε παιδιά βρεφικής και πρώιμης προσχολικής ηλικίας <i>Σοφία Παρίζη, Αρετή Οκαλίδου, Αργυρώ Χαχούδη, Κάκια Πετεινού</i>	247
Θεωρία του Νου και Ειδική Γλωσσική Διαταραχή σε Παιδιά Σχολικής Ηλικίας <i>Γεώργιος Σπανούδης και Τιμόθεος Κ. Παπαδόπουλος</i>	266
Γλωσσικά ελλείμματα και κινητική ασυμμετρία σε παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή. <i>Αναστασία Γώγου, Σταυρούλα Σταυρακάκη, Γιώργος Ρρούιος και Νικόλαος Τιγγίλης</i>	301
Μελέτη της παραγωγής κλιτικών αντωνυμιών σε μονόγλωσσα και δίγλωσσα παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή <i>Ιάνθη-Μαρία Τσιμπλή, Ελένη Περιστερή και Μαρία Ανδρέου</i>	302
Πραγματολογικές ικανότητες παιδιών με αυτισμό υψηλής λειτουργικότητας και μητρική γλώσσα την Ελληνική <i>Θεόδωρος Μαρίνης, Αρχοντώ Τερζή, Αγγελική Κωτσοπούλου και Κωνσταντίνος Φράνσις</i>	337
Η απόκτηση του γραμματικού γένους στην Ειδική Γλωσσική Διαταραχή: Μαρτυρίες από περιβάλλοντα Άρθρου-Ουσιαστικού στην Ελληνική <i>Σπυριδούλα Βαρλοκώστα και Μιχαέλα Νεραντζίνη</i>	357
Διερευνώντας τη σχέση μεταξύ της Ειδικής Γλωσσικής Διαταραχής και της Δυσλεξίας: θεωρητικές και κλινικές προεκτάσεις <i>Ράλλη Μ. Ασημίνα και Παληκαρά Ολυμπία</i>	358

Contents

Editorial note: Specific Language Impairment during childhood and adolescence: Educational and clinical implications <i>Olympia Palikara and Asimina, M. Ralli</i>	ix
Deviations in lexical development of Greek-speaking infants and toddlers <i>Sofia Parizi, Areth Okalidou, Argyro Chachoudi and Kakia Petinou</i>	265
Theory of mind in school-age children with specific language impairment <i>George Spanoudis and Timothy C. Papadopoulos</i>	284
Language deficits and motor asymmetry in children with SLI <i>Anastasia Gogou, Stavroula Stavrakaki, George Grouios & Nikolaos Tsigilis</i>	285
A study of clitic pronoun production in monolingual and bilingual children with Specific Language Impairment <i>Ianthi-Maria Tsimpli, Eleni Peristeri, & Maria Andreou</i>	320
Pragmatic abilities of high-functioning Greek-speaking children with autism <i>Theodoros Marinis, Arhonto Terzi, Angeliki Kotsopoulou, Konstantinos Francis</i>	321
Grammatical gender in Specific Language Impairment: Evidence from Determiner-Noun Contexts in Greek <i>Spyridoula Varlokosta and Michaela Nerantzini</i>	338
Investigating the relationship between Specific Language Impairment and Dyslexia: Theoretical and clinical implications <i>Ralli M. Asimina & Palikara Olympia</i>	380

Εισαγωγικό Σημείωμα

Ειδική Γλωσσική Διαταραχή στην παιδική και εφηβική ηλικία: Εκπαιδευτικές και κλινικές προεκτάσεις

ΟΛΥΜΠΙΑ ΠΑΛΗΚΑΡΑ¹, ΑΣΗΜΙΝΑ Μ. ΡΑΛΛΗ²

Τα τελευταία 20 χρόνια στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχει ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για τη μελέτη της Ειδικής Γλωσσικής Διαταραχής και των μακροπρόθεσμων επιπτώσεων της στα παιδιά και τους εφήβους (Bishop, 2010). Παράλληλα, στην Ελλάδα μέχρι σήμερα υπάρχουν λίγες δημοσιευμένες μελέτες που να αποτυπώνουν τη φύση αυτών των δυσκολιών (Ralli, 2011. Stavrakaki, 2010).

Η Ειδική Γλωσσική Διαταραχή αναφέρεται επίσης με πληθώρα άλλων όρων όπως ειδική αναπτυξιακή γλωσσική διαταραχή, ειδικές γλωσσικές διαταραχές της ομιλίας και της γλώσσας, ειδικές δυσκολίες στην ομιλία και τη γλώσσα. Οι όροι αυτοί έχουν χρησιμοποιηθεί τόσο στην ελληνική όσο και στη διεθνή βιβλιογραφία, για να περιγράψουν εκείνα τα παιδιά που παρουσιάζουν σημαντικές γλωσσικές δυσκολίες στην παραγωγή και την κατανόηση της γλώσσας ενώ έχουν συνήθως τυπική μη-λεκτική νοημοσύνη. Επίσης, οι παραπάνω δυσκολίες δεν μπορούν να αποδοθούν σε έλλειψη ακοής ή άλλες νευρολογικές δυσκολίες (Leonard, 1997). Μετά από συστηματική επισκόπηση της σχετικής διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας, επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε τον όρο Ειδική Γλωσσική Διαταραχή γιατί αποτελεί έναν από τους πιο συχνά χρησιμοποιούμενους όρους στη βιβλιογραφία και αναδεικνύει ότι οι δυσκολίες εστιάζονται κυρίως στον τομέα των γλωσσικών δεξιοτήτων.

Η Ειδική Γλωσσική Διαταραχή παρουσιάζει μεγάλη ετερογένεια τόσο ως προς τα προφίλ και τις ανάγκες των παιδιών και των εφήβων όσο και ως προς τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις που έχει σε άλλους αναπτυξιακούς τομείς (Conti-Ramsden, 2008). Έτσι, παρόλο που μια ομάδα παιδιών ξεπερνούν τα παραπάνω προβλήματα, η πλειοψηφία τους μπορεί να συνεχίζει να αντιμετωπίζει γλωσσικές και άλλες δυσκολίες κατά τη διάρκεια της σχολικής ζωής (Conti-Ramsden, 2009).

Το υψηλό ποσοστό επιπολασμού, σε συνδυασμό με το μεγάλο εύρος των δυσκολιών που πολλά από τα παιδιά αυτά αντιμετωπίζουν τόσο στον τομέα της γλώσσας όσο και σε άλλους τομείς της ανάπτυξης, καθιστά επιτακτική την ανάγκη τόσο για συστηματική ανίχνευση και αξιολόγηση των αναγκών τους όσο και για παρέμβαση (Dockrell, Lindsay, Palikara, & Cullen, 2007).

Το τεύχος αυτό, είναι το πρώτο ειδικό τεύχος του περιοδικού «ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ» που είναι αφιερωμένο στην Ειδική Γλωσσική Διαταραχή. Βασικός σκοπός αυτού του ειδικού τεύχους είναι να αναδείξει τα σύγχρονα ελληνικά ερευνητικά δεδομένα σχετικά με τις χαρακτηριστικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά και οι έφηβοι με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή συμβάλλοντας ταυτόχρονα και στον εμπλουτισμό της διεθνούς βιβλιογραφίας.

1. School of Education, University of Roehampton, London, UK.

2. Τομέας Ψυχολογίας, Τμήμα Φ.Π.Ψ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Πιο συγκεκριμένα, στόχος αυτού του ειδικού τεύχους είναι να συμβάλει στην ενημέρωση της επιστημονικής κοινότητας σχετικά με την φύση και το προφίλ των γλωσσικών δυσκολιών καθώς και των συνακόλουθων επιπτώσεων που συνδέονται με αυτά στα παιδιά και στους εφήβους. Επιπρόσθετα, στόχος τού ειδικού τεύχους είναι να εστιάσει σε σύγχρονα ερωτήματα σημαντικού θεωρητικού, ερευνητικού και πρακτικού ενδιαφέροντος μέσα από την ανασκόπηση της σύγχρονης ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας όσον αφορά στη σχέση μεταξύ της Ειδικής Γλωσσικής Διαταραχής και της Δυσλεξίας.

Συνοπτικά τα πορίσματα που προκύπτουν από τα άρθρα, αναδεικνύουν τη φύση και τα είδη των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν τα παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή υποστηρίζοντας την υπόθεση ότι οι γλωσσικές δυσκολίες των παιδιών οφείλονται σε χρονική καθυστέρηση και όχι σε ποιοτικά διαφορετική αναπτυξιακή πορεία. Σύμφωνα με άλλα ευρήματα τα παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή δεν κατακτούν το γραμματικό γένος ταυτόχρονα με άλλα λεξικά χαρακτηριστικά του λεξικού στοιχείου, παρουσιάζουν διαφορετικές επιδόσεις ως προς το προσληπτικό και το εκφραστικό λεξιλόγιο, εμφανίζουν σημαντικά μειωμένες επιδόσεις στη δοκιμασία κατανόησης της Θεωρίας του Νου (ΘΤΝ) καθώς και μειωμένο κινητικό συντονισμό μεταξύ χεριού και ποδιού συγκριτικά με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται πορίσματα που υποστηρίζουν ότι τα ελλείμματα που παρουσιάζουν τα παιδιά υψηλής λειτουργικότητας που βρίσκονται στο φάσμα του αυτισμού πιθανώς να προέρχονται από διαφορετικά ελλείμματα σε κεντρικές γνωστικές διαδικασίες. Τέλος, σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα αναδεικνύουν τη σχέση της Ειδικής Γλωσσικής Διαταραχής με τη Δυσλεξία στα παιδιά και στους εφήβους. Παρακάτω παρουσιάζονται αναλυτικά οι συγκεκριμένες εργασίες.

Η μελέτη των Τσιμπλή, Περιστέρη και Ανδρέου ασχολήθηκε με τον έλεγχο δύο υποθέσεων σχετικά με τη φύση των δυσκολιών των παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή: (α) αν η δυσκολία των παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή στην παραγωγή κλιτικών αντωνυμιών συνιστά χρονική καθυστέρηση στη γλωσσική ανάπτυξη ή έκφραση μιας ποιοτικά διακριτής αναπτυξιακής πορείας στην Ειδική Γλωσσική Διαταραχή και (β) αν η διγλωσσία των παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή θα λειτουργήσει αντισταθμιστικά στη γλωσσική τους δυσκολία. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι επιδόσεις των παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή είναι χαμηλότερες συγκριτικά με αυτές των τυπικά αναπτυσσόμενων παιδιών ίδιας χρονολογικής ηλικίας, κατά συνέπεια συνηγορούν υπέρ της θεωρίας της χρονικής καθυστέρησης στην Ειδική Γλωσσική Διαταραχή. Επίσης, η διγλωσσία των παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή δε βρέθηκε να ασκεί σημαντική θετική αλλά ούτε και αρνητική επίδραση στις επιδόσεις των παιδιών.

Η κατάκτηση του γένους σε παιδιά Ειδική Γλωσσική Διαταραχή συγκριτικά με παιδιά τυπικής ανάπτυξης εξετάζεται από τους Βαρλοκώστα και Νεραντζίνη. Τα αποτελέσματα της έρευνας αναδεικνύουν ότι, παρότι το γραμματικό γένος θεωρείται λεξική ιδιότητα των ουσιαστικών, δεν κατακτάται από τα παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή ταυτόχρονα με άλλα λεξικά χαρακτηριστικά του λεξικού στοιχείου. Επιπλέον, όταν οι λεξικές πληροφορίες στο ουσιαστικό δεν είναι διαθέσιμες, τα παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή δεν επεξεργάζονται τις μορφολογικές πληροφορίες στην κατάληξη του ουσιαστικού τόσο συστηματικά όσο τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης.

Η υπόθεση ότι τα γλωσσικά ελλείμματα που παρουσιάζουν παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή συνδέονται με την κινητική ασυμμετρία των άνω και των κάτω άκρων, από την οποία, επίσης, χαρακτηρίζονται διερευνάται στο άρθρο των Γώγου, Σταυρακάκη, Γρούιου και Τσιγκίλη. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, τα παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή παρουσιάζουν μειωμένο συντονισμό μεταξύ χεριού και ποδιού και αυξημένη πιθανότητα μη δεξιάς προτίμησης ποδιού. Τα παραπάνω ευρήματα ερμηνεύονται ως αποτέλεσμα της κινητικής ανωριμότητας που χαρακτηρίζει τα παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή αλλά και ως ένδειξη χαμηλής συσχέτισης μεταξύ της κινητικής πλευρίωσης και των γλωσσικών ελλειμμάτων.

Η εργασία των Παρίζη, Οκαλίδου, Χαχούδη και Πετεινού αφορά μια πρώτη διερεύνηση της ανάπτυξης του δεκτικού και του εκφραστικού λεξιλογίου σε παιδιά βρεφικής και προσχολικής ηλικίας που παρουσιάζουν γλωσσική καθυστέρηση και σε παιδιά τυπικής γλωσσικής ανάπτυξης. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν διαφορετικές επιδόσεις των ομάδων ως προς το εκφραστικό και το προσληπτικό λεξιλόγιο, με το τελευταίο να εμφανίζει μια πιο γρήγορη αναπτυξιακή πορεία συγκριτικά με το εκφραστικό λεξιλόγιο και στις δύο ομάδες των παιδιών. Ωστόσο, όπως υπογραμμίζουν οι συγγραφείς, η απόκλιση μεταξύ προσληπτικού και εκφραστικού λεξιλογίου είναι ακόμη μεγαλύτερη για τα παιδιά που παρουσιάζουν γλωσσική καθυστέρηση.

Στόχος της μελέτης των Σπανούδη και Παπαδόπουλου είναι να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ γραμματικών, σημασιολογικών, πραγματολογικών ικανοτήτων, και επίδοσης σε μια δοκιμασία Θεωρίας του Νου, σε παιδιά σχολικής ηλικίας με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή τα οποία μπορεί να εμφανίζουν καθυστέρηση στην ανάπτυξη της ΘτΝ εξαιτίας της γλωσσικής τους διαταραχής. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν ότι τα παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή εμφανίζουν σημαντικά μειωμένες επιδόσεις στη δοκιμασία κατανόησης της Θεωρίας του Νου συγκριτικά με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης. Επίσης οι γλωσσικές δεξιότητες φαίνεται να επιδρούν στη Θεωρία του Νου, στα παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή.

Το άρθρο των Μαρίνη, Τερζή, Κοτσοπούλου και Φρανσίσ παρουσιάζει μελέτη σχετικά με τις πραγματολογικές ικανότητες των παιδιών υψηλής λειτουργικότητας που βρίσκονται στο φάσμα του αυτισμού συγκριτικά με αντίστοιχη ομάδα παιδιών τυπικής ανάπτυξης που έχουν ως μητρική γλώσσα την Ελληνική. Οι δύο ομάδες, που αξιολογήθηκαν ως προς τους τομείς των επικοινωνιακών ρόλων, της αφήγησης και της παραγωγής ερωτήσεων, διέφεραν μόνο στον τομέα της αφήγησης, ειδικότερα, ως προς την αναφορά και τη χρονική σύνδεση, ενώ είχαν αντίστοιχες επιδόσεις ως προς την κατανόηση των νοητικών καταστάσεων και στη δοκιμασία εσφαλμένης πεποιθήσης. Τα αποτελέσματα συζητούνται υπό το πρίσμα της υπόθεσης ότι τα ελλείμματα των παιδιών που βρίσκονται στο φάσμα του αυτισμού πιθανώς να προέρχονται από διαφορετικά ελλείμματα σε κεντρικές γνωστικές διαδικασίες.

Οι Ράλλη και Παληκαρά εξετάζουν τη σχέση μεταξύ της Ειδικής Γλωσσικής Διαταραχής και της Δυσλεξίας η οποία αποτελεί τα τελευταία χρόνια ένα από τα κεντρικά θέματα που απασχολούν τους ερευνητές. Σκοπός αυτού του άρθρου είναι να παρουσιάσει τα σχετικά ερευνητικά δεδομένα που αναδεικνύουν την έκταση της μεταξύ τους σχέσης και των πιθανών αλληλοεπικαλύψεων μεταξύ των δύο αναπτυξιακών διαταραχών, τόσο σε επίπεδο αιτιολογίας όσο και σε επίπεδο συμπτωματολογίας. Τα βασικά θεωρητικά ερμηνευτικά μοντέλα που έχουν προταθεί για να εξηγήσουν τη σχέση μεταξύ της Ειδικής Γλωσσικής Διαταραχής και της Δυσλεξίας παρουσιάζονται και συζητούνται στο συγκεκριμένο άρθρο. Η κριτική ανασκόπηση τόσο των σύγχρονων θεωρητικών μοντέλων όσο και των σχετικών ερευνητικών δεδομένων αναδεικνύει σημαντικές θεωρητικές, κλινικές και εκπαιδευτικές προεκτάσεις.

Ελπίζουμε ότι μέσα από τα άρθρα του συγκεκριμένου ειδικού τεύχους οι αναγνώστες θα αποκτήσουν μια σφαιρική εικόνα σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά και οι έφηβοι με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή σε διαφορετικούς αναπτυξιακούς τομείς. Επιπρόσθετα, ευχόμαστε η προσπάθεια αυτή να λειτουργήσει ως ερέθισμα για την ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ ερευνητών διαφορετικών ειδικοτήτων με στόχο το σχεδιασμό και την διεξαγωγή ερευνητικών προγραμμάτων στην ελληνική γλώσσα σχετικά με τα παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή. Κάτι τέτοιο θα συμβάλει στον εμπλουτισμό της ελληνικής βιβλιογραφίας σχετικά με θέματα αξιολόγησης, διάγνωσης και παρέμβασης σε παιδιά και εφήβους.

Βιβλιογραφία

- Bishop, DVM. (2010.) Which neurodevelopmental disorders get researched and why? *PLOS One* 5(11):e15112.
- Conti-Ramsden, G. (2008). Heterogeneity of specific language impairment in adolescent outcomes. In C. Norbury, B. Tomblin, & D. Bishop (Eds), *Understanding developmental language disorders in children: From theory to practice* (pp. 115-129). Hove Psychology Press.
- Conti-Ramsden, G., Durkin, K., Simkin, Z., & Knox, E. (2009). Specific language impairment and school outcomes: Identifying and explaining variability at the end of compulsory education. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 44(1), 15-35.
- Dockrell, J. E., Lindsay, G., Palikara, O., & Cullen, M. (2007). *Raising the achievements of children and young people with specific speech and language difficulties and other special educational needs through school to work and college*. London: The Department of Education and Skills.
- Leonard, L. B. (1987). Is specific language impairment a useful construct? In S. Rosenberg (Ed.), *Advances in applied psycholinguistics: Disorders of first language development* (pp. 1-39). Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- Ράλλη Α.Μ. (2011). Ειδικές δυσκολίες στην ομιλία και στη γλώσσα: Οριοθέτηση, Ταξινόμηση, Αξιολόγηση και Παρέμβαση. Στο Σ. Τάνταρος (Επιμ.) *Δυσκολίες Μάθησης*, Πεδίο (σελ.93-119), Αθήνα.
- Stavrakaki, S. (2010). Language Intervention in Specific Language Impairment: Neurocognitive approach and practical applications. In Okalidou, A., Stavrakaki, S. & Vogindroukas, I. (Eds). *Developmental language disorders: Research findings and clinical applications*. Thessaloniki: Epikentro
- Tomblin, J., Records, N. L., Buckwalter, P., Zhang, X., Smith, E., & O'Brien, M. (1997). Prevalence of specific language impairment in kindergarten children. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 41, 473-482.

Φεβρουάριος 2013

Ολυμπία Παληκαρά και Ασημίνα Μ. Ράλλη